

**ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ**

**Երաշխավորություններ՝ ՀՀ բարձրագույն կրթության
համակարգում Բոլոնիայի գործընթացի հետագա զարգացման
ռազմավարության և գործընթացի պահանջներից բխող
օրենսդրական փոփոխությունների վերաբերյալ**

Յու.Լ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ա.Ս. ԲՈՒԴԱՂՅԱՆ

Ե Ր Ե Վ Ա Ն 2007

Առաջարկությունների փաթեթը ստեղծվել է **Բաց Հասարակության Ինստիտուտի Աջակցության Հիմնադրամի Հայաստանյան Մասնաճյուղի** ֆինանսական հովանավորությամբ՝ *Բարձրագույն կրթության աջակցման ծրագրի* շրջանակներում:

Հեղինակներն իրենց խորին երախտագիտությունն են հայտնում Հիմնադրամին՝ նախագծի ֆինանսավորման և իրականացման բոլոր փուլերում ցուցաբերած աջակցության համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան -----	5
1. Դյուրընթեռնելի և համեմատելի աստիճանների ընդունում -----	6
1.1 Առաջարկություններ՝ ուղղության ռազմավարության վերաբերյալ -----	6
<i>ա) Բարձրագույն կրթության (մասնագիտական կրթության) որակավորումների ազգային հենքի ստեղծում-----</i>	6
<i>բ) Դիպլոմների եվրոպական նմուշի հավելվածի ներմուծում-----</i>	7
1.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	7
2. Երեք հիմնական աստիճանների վրա հիմնված համակարգի ընդունում-----	9
2.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ ---	9
<i>ա) Բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգին անցման կառուցվածքային խնդիրներ -----</i>	9
<i>բ) Շրջանավարտների ծառայունակության բարձրացմանը և եվրոպական չափանիշներին համապատասխանեցմանը միտված ծրագրային ռեֆորմ-----</i>	9
2.2. Առաջարկություններ՝ օրենքների փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ 10	
3. Կրեդիտների համակարգի հիմնում-----	12
3.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	12
3.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրության փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	12
4. Աջակցություն ուսանողների և գիտամանկավարժական ու վարչական կազմի շարժունությանը -----	14
4.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	14
<i>ա) Ծարժունություն “Հայաստան-Եվրոպա” ուղղությամբ-----</i>	14
<i>բ) Ծարժունություն “Եվրոպա-Հայաստան” ուղղությամբ-----</i>	15
<i>գ) “Ներքին” շարժունություն-----</i>	15
4.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	16
5. Որակի ապահովման ասպարեզում եվրոպական համագործակցության խրախուսում- 17	
5.1. Երաշխավորություններ՝ ուղղության ռազմավարության վերաբերյալ-----	17
5.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	18
6. Բարձրագույն կրթության եվրոպական չափայնության խթանում-----	20

6.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	20
6.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	21
7. Հարատև կրթություն -----	21
7.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	21
7.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	23
8. Բուհերը և ուսանողները որպես գլխավոր դերակատարներ և գործընկերներ Բոլոնիայի գործընթացում-----	25
8.1. Երաշխավորություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	25
8.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	26
9. Աջակցություն ԵԲԿՏ գրավչության բարձրացմանը -----	27
9.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	27
9.2. Երաշխավորություններ՝ օրենսդրության փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	29
10. Դոկտորական ծրագիրը Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի և Եվրոպական հետազոտական տարածքի համահյուսման համատեքստում -----	31
10.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ-----	31
<i>ա) Ասպիրանտուրայի վերակառուցումը ստրուկտուրացված գիտակրթական ծրագրի -----</i>	<i>31</i>
<i>բ) Ասպիրանտների թվաքանակի մեծացում, ասպիրանտուրայի պլանավորման և ընդունելության գործընթացների բարելավում՝ բարձրագույն կրթության, գիտության և իննովացիոն տնտեսության կադրային պահանջմունքներին համահունչ -----</i>	<i>33</i>
10.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ-----	35

Նախարան

Փաստաթուղթը համահավաքում և ընդհանուր ձևաչափի է բերում «Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում» վերլուծական զեկույցի¹ 2փ11-րդ բաժիններում ներկայացված երաշխավորությունները՝ Հայաստանում Բոլոնիայի գործընթացի հետագա զարգացման ռազմավարության և գործընթացի պահանջներից բխող օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ: Երաշխավորությունները խմբավորվել են ըստ Բոլոնիայի գործընթացի գործողությունների 10 ուղղությունների և շարադրվել փաստաթղթի համապատասխան 10 բաժիններում:

Փաստաթուղթը կարող է օգտագործվել ՀՀ բարձրագույն կրթության բարեփոխումների գործող ռազմավարության² վերանայման և նորացման, Բոլոնիայի գործընթացի առանձին ուղղությունների հայեցակարգերի մշակման, ինչպես նաև ՀՀ կրթության, բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին օրենքների և առնչվող ենթաօրենսդրական ակտերի փոփոխությունների պլանա-վորման ընթացքում:

Օգտագործման պարզության համար հիմնական նյութը ներկայացված է ձևակերպված և համարակալված առաջարկությունների տեսքով, իսկ համապատասխան մեկնաբանությունները զետեղված են առաջարկություններն ուղեկցող ծանոթություններում: Որոշ առաջարկություններ ներկայացվում են այլընտրանքային դրույթների կամ քննարկման ենթակա խնդիրների տեսքով, որոնք լրացուցիչ ուսումնասիրություն և համապատասխան եզրակացություն են պահանջում:

Առաջարկություններին առնչվող իրավիճակների գնահատումներ և առաջարկվող փոփոխությունների հիմնավորումներ կարելի է գտնել վկայակոչված Ջեկույցի համապատասխան բաժիններում:

¹ Յու.Լ. Սարգսյան, Ա.Ս. Բուդաղյան. Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Երևան, Բարձրագույն Կրթության Ուղղության Ուղղակարական Հետազոտությունների ազգային կենտրոն, 2007. 214 էջ:

² ՀՀ Բարձրագույն կրթության բարեփոխումների ռազմավարություն, ՀՀ ԿԳՆ, Երևան 2003, 51 էջ:

1. Գյուրընթեռների և համեմատելի աստիճանների ընդունում

1.1 Առաջարկություններ՝ ուղղության ռազմավարության վերաբերյալ

ա) Բարձրագույն կրթության (մասնագիտական կրթության) որակավորումների ազգային հենքի ստեղծում

- 1) Համաձայն Բերգենի գագաթաժողովում ընդունված փաստաթղթի՝³ որակավորումների ազգային հենքի ձևավորման համար ԿԳՆ⁴ կառուցվածքում պետք է ստեղծել իրավասու մարմին՝ *Որակավորումների խորհուրդ* (հանձնաժողով), արտաքին բոլոր շահեկիցների (նախարարություններ, բուհեր, գործատուներ, ուսանողներ և այլն) ներկայացուցչությամբ և ճյուղային հանձնաժողովներով⁵:
- 2) Որպես որակավորումների ազգային հենքի ստեղծման առաջին քայլ՝ առաջարկվում է ձևակերպել նրա առաքելությունը (հիմնական նպատակներն ու խնդիրները): Առաքելության ձևակերպման համար ուղենիշներ կարող են լինել՝
 - գործող որակավորումների (աստիճանների, դիպլոմների) փոխկապակցվածության նկարագրությունը (արտացոլումը);
 - որակավորումների թափանցիկության և դյուրընկալելիության ապահովումը (դիմորդների, ուսանողների, գործատուների համար);
 - աջակցությունը բուհերին՝ նոր կրթական ծրագրերի պլանավորման և ներդրման գործընթացում;
 - աջակցություն կրթության որակի ապահովմանը;
 - ՀՀ որակավորումների համադրելիության և համատեղելիության ապահովումը՝ միջազգային և ԵԲԿՏ մակարդակներում:
- 3) Որակավորումների ազգային հենքի համադրելիությանը հասնելու և թափանցիկությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ունենալ որակավորումների հստակ նկարագրություն՝ օգտագործելով ուսանողների կրեդիտներով արտահայտված

³ A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. Ministry of Science, Technology and Innovation of Denmark. February 2005. 200p.

⁴ Կրթության և գիտության նախարարության

⁵ Տես՝ Յու.Լ. Սարգսյան, Ա.Ս. Բուդադյան. Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Երևան, Բարձրագույն Կրթության Ռազմավարական Հետազոտությունների ազգային կենտրոն, 2007. Հավելված 3, էջ 206:

ուսումնական բեռնվածության և ելքային կրթական արդյունքների (ընդհանուր և մասնագիտական կարողությունների և ձիրքերի) հասկացությունները:

- 4) Որակավորումների հենքը նպատակահարմար է մշակել հարատև կրթության ռազմավարությանը համահունչ: Ճիշտ կլիներ ստեղծել “որակավորումների համապարփակ ազգային հենք” երկրի մասնագիտական կրթության ողջ դաշտի համար, ինչը համահունչ կլիներ հարատև կրթության համար մշակվող որակավորումների եվրոպական հենքի հայեցակարգին⁶:
- 5) Համաձայն Բոլոնիայի գործընթացի պահանջների⁷ որակավորումների ազգային հենքի՝ որակավորումների եվրոպական հենքին համադրելիության ստուգման համար “1)” կետում նշված իրավասու մարմինը պետք է իրականացնի որակավորումների ազգային հենքի ինքնահավաստագրման գործընթաց:

բ) Դիպլոմների եվրոպական նմուշի հավելվածի ներմուծում

- 1) Բարձրագույն կրթության բոլոր որակավորումների համար դիպլոմի եվրոպական նմուշի⁸ հավելվածի մշակումն ու ներդրումն անհրաժեշտ պայման է ԵԲԿՏ տարածքում ՀՀ որակավորումների համադրելիությունն ապահովելու համար և ուղղակիորեն բխում է Բոլոնիայի դեկլարացիայից: Առաջարկվում է տարբեր որակավորումների դիպլոմների հավելվածների մշակման աշխատանքներն իրականացնել որակավորումների ազգային հենքի ձևավորմանը զուգընթաց:
- 2) Դիպլոմի հավելվածում անհրաժեշտ է նշել տվյալ որակավորման համարժեքությունը եվրոպական համապատասխան որակավորմանը:

1.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

⁶ Towards a European Qualifications Framework for Lifelong Learning. Commission Staff Working Document. Commission of the European Communities, Brussels, 8.7.2005/ SEC(2005) 957. 48p.

⁷ A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. Ministry of Science, Technology and Innovation of Denmark. February 2005. 200p.

⁸ ECTS User's Guide. European Credit Transfer and Accumulation System and the Diploma Supplement. Brussels, 14 February 2005. 51p.

- 1) ՀՀ կրթության և Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության (ԲՀՄԿ) մասին օրենքներում օգտագործվող հիմնական հասկացությունների ցանկը (հոդված 3) առաջարկվում է լրացնել հետևյալ հասկացություններով՝
 - ՀՀ բարձրագույն կրթության որակավորումների հենք ,
 - Բարձրագույն կրթության որակավորումների ԵԲԿՏ հենք:
- 2) ԲՀՄԿ մասին ՀՀ օրենքում (հոդված 9) անհրաժեշտ է ամրագրել բարձրագույն կրթության ՀՀ հենքին ներկայացվող պահանջները՝ առաքելության և նպատակների ձևակերպումը, որակավորումների նկարագրությունը կրեդիտներով արտահայտված բեռնվածության, ուսումնառության ելքային արդյունքների (մասնագիտական կարողությունների) տերմիններով, ազգային հենքի ինքնահավաստագրման և ԵԲԿՏ համընդհանուր հենքին համապատասխանության պահանջները և այլն: Ցանկալի է նաև օրենքով սահմանել հենքի ստեղծման և հաս-տատման կարգը:
- 3) Նույն օրենքում (հոդված 10) առաջարկվում է նշել յուրաքանչյուր որակավորման համար դիպլոմի եվրոպական նմուշի հավելվածի հանձնման անհրաժեշտությունը:
- 4) Օրենքների փոփոխություններից և լրացումներից բացի անհրաժեշտ կլինեն նաև որոշակի ենթաօրենսդրական ակտեր՝ որակավորումների ազգային հենքի համար պատասխանատու մարմնի, նրա ճյուղային հանձնաժողովների կազմավորման, հենքի ստեղծման և հաստատման, ինչպես նաև իրականացման ընթացակարգի վերաբերյալ:

2. Երեք հիմնական աստիճանների վրա հիմնված համակարգի ընդունում

2.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

ա) Բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգին անցման կառուցվածքային խնդիրներ

- 1) Զննարկել առաջին աստիճանի շրջանակներում բակալավրի (մագիստրոսի) մասնագիտական և ակադեմիական ծրագրերի և համապատասխան որակավորումների տարանջատման խնդիրը և լուծել այն՝ ցուցաբերելով տարբերակված մոտեցում և ելնելով համապատասխան մասնագիտական ուղղությունների առանձնահատկություններից և պոտենցիալ շրջանավարտների ծառայունակության վրա մասնագիտական որակավորման կանխատեսվող ներգործությունից:
- 2) Դիտարկել բարձրագույն առաջին աստիճանի ներքին մակարդակների բաժանման խնդիրը՝ մասնագիտական կրթության ողջ համակարգի որակավորումների հենքի ձևավորման ընթացքում, դիտարկելով “կարճացված” ցիկլերը (1,5 կամ 2 տարի) որպես ուսումնառության և կարիերայում առաջընթացի լրացուցիչ հնարավորություն:

բ) Շրջանավարտների ծառայունակության բարձրացմանը և եվրոպական չափանիշներին համապատասխանեցմանը միտված ծրագրային ռեֆորմ

- 3) Ապահովել կրթական ծրագրերի *տնտեսական համապատասխանության* բարձրացումը, դրանց պրոֆիլների և բովանդակության մերձեցումը աշխատուժի շուկայի արդի պահանջներին և կարիքներին: Ծրագրային ռեֆորմի ընթացքում վերանայել բոլոր 3 աստիճանների ուսումնական մասնագիտությունների անվանացանկերը՝ դրանք աշխատուժի շուկայի պահանջարկին համապատասխանեցնելու և խոշորացնելու միտումով⁹:
 - Կրթական ծրագրերի բովանդակային վերակառուցման և նորացման համար հիմք ընդունել մասնագիտությունների (մասնագիտական ուղղությունների) որակավորման բնութագրիչները (նկարագրիչները), որոնք պետք է սահմանվեն՝ ելնելով ուսումնառության ելքային արդյունքներից: Դրանք այն հստակ

⁹ Այս գործընթացը ՀՀ որոշ բուհերում արդեն սկսվել է, բայց, ցավոք, այն դեռ չի կրում համակարգային բնույթ, իսկ մասնագիտությունների անվանացանկերը շարունակում են կառուցվել առանձին բուհերի առաջարկների հիման վրա:

ձևակերպված և չափելի կարողությունները, ձիրքերն ու գիտելիքներն են, որոնք պետք է ձևավորվեն տվյալ կրթական ծրագրի ուսուցման արդյունքում¹⁰:

- Բարձրագույն կրթության եռաստիճան կառուցվածքի ձևավորման կապակցությամբ ապահովել 3 աստիճանների կրթական ծրագրերի (բակալավրի, մագիստրոսի և հետազոտողի) բովանդակության, որակավորման բնութագրիչների և ավարտական ատեստավորման պահանջների համադրումն ու ներդաշնակեցումը, ինչպես նաև իրարահաջորդ ծրագրերի մուտքի և ելքի պայմանների համաձայնեցումը:
 - Բարձրացնել կրթական ծրագրերի ճկունությունը և կառավարելիությունը՝ դրանց մոդուլացման, այսինքն դասընթացների խելամիտ և նպատակամղված խմբավորման միջոցով¹¹:
- 4) Ծրագրային ռեֆորմի շրջանակներում նախաձեռնել աշխատաշուկայի (պոտենցիալ գործատուների) հետ հակադարձ կապի հաստատումը, գործատուների ներգրավումը կրթական ծրագրերի փորձաքննության գործընթացում, փորձաքննության արդյունքների օգտագործումը ծրագրերի վերակառուցման, ինչպես նաև որակավորման բնութագրիչների մշակման ընթացքում՝ որպես ծրագրային ռեֆորմի արդյունավետության և շրջանավարտների ծառայունակության բարձրացման կարևոր գործոն:
- 5) Ռեֆորմի հաջողության տեսակետից շատ կարևոր է ունենալ գործող ծրագրերի վերակառուցման հստակ և նպատակամղված մեթոդաբանություն, որը հաշվի կառնի և կհամատեղի ծրագրերին ներկայացվող հիմնական ելքային պահանջները¹²:

2.2. Առաջարկություններ՝ օրենքների փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

Բարձրագույն կրթության նորաստեղծ եռաստիճան համակարգում հետքուհա-կան կրթության (ասպիրանտուրայի)՝ որպես բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճան ներգրավման կապակցությամբ.

¹⁰ Որակավորման բնութագրիչները կստեղծվեն բարձրագույն կրթության որակավորումների ազգային հենքի մշակման ընթացքում՝ հաշվի առնելով որակավորումների ԵԲԿՏ շրջանակային հենքի պահանջները:

¹¹ Հարկ է նշել, որ մոդուլացումն ուղղակիորեն առնչվում է նաև կրեդիտային համակարգի ներմուծմանը, որտեղ առաջին քայլը ծրագրային մոդուլների ձևավորումն է:

¹² Ջեկույցում (Յու.Լ. Սարգսյան, Ա.Ս. Բուդաղյան. Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Երևան, Բարձրագույն կրթության Ուղղակարական Հետազոտությունների ազգային կենտրոն, 2007, էջ 36-37) բերվում է ժամանակակից կրթական ծրագրի նախագծման տիպարային սխեմա:

- 1) ԲՀՄԿ մասին օրենքի հոդված 3-ում վերախմբագրել *“բարձրագույն մասնագիտական կրթություն”*, *“հետբուհական մասնագիտական կրթություն”*, *“ասպիրանտ”* հասկացությունները:
- 2) Նույն օրենքի հոդված 9-ում վերանայել 2-րդ կետը և հանել 3-րդը:
- 3) ՀՀ գիտական աստիճանների երկաստիճան համակարգը ներդաշնակեցնել բարձրագույն կրթության որակավորումների եռաստիճան կառուցվածքի հետ (տես նաև 10.2 կետը):

3. Կրեդիտների համակարգի հիմնում

3.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

- 1) Ձևավորել կրթական ծրագրերի՝ կրեդիտային հենքով վերակառուցման և ծրագրային մոդուլներին կրեդիտների հատկացման մեթոդական բազա;
- 2) Կրեդիտային համակարգին անցման նպատակով նախաձեռնել բուհերի ուսում-նական վարչակազմի և դասախոսների վերապատրաստման ծրագիր, սեմինար-ների և աշխատաժողովների կազմակերպում և իրականացում;
- 3) Իրականացնել գործող ուսումնական պլանների արմատական կառուցվածքային վերակառուցում՝ ուղենիշ ունենալով դրանց մոդուլացումը և արտահայտումը ուսանողի լրիվ ուսումնական բեռնվածությունն արտահայտող կրեդիտային ար-ժեքներով;
- 4) Վերակազմակերպել ուսումնական գործընթացի կառավարման գործող համակարգերը՝ կրեդիտային անցման պահանջներին համահունչ, նախատեսելով մասնավորապես, ակադեմիական գրանցումների (ռեգիստրարի) գրասենյակ-ների, ուսումնական խորհրդատուների ինստիտուտի և ժամանակակից մեթոդ-ների վրա հիմնված այլ օժանդակ ուսանողական ծառայությունների ստեղծումը (ուսանողների էլեկտրոնային գրանցում դասընթացներին, ակադեմիական տեղեկագրերի էլեկտրոնային հայտագրումը և այլն);
- 5) Մշակել և ներդնել դասընթացներին ուսանողների գրանցման և նրանց ակադեմիական տվյալների կառավարման Web հենքով միասնական ազգային ծրագրային փաթեթ;
- 6) Ապահովել բուհերում կրեդիտային համակարգի իրականացման որակի և արդյու-նավետության պարբերական մոնիթորինգ ԿԳՆ-ի կողմից՝ միջազգային փորձա-գետների ներգրավմամբ;
- 7) Կրեդիտների փոխանցման և կուտակման համակարգերը ներդնելու նպատակով բուհերին հատկացնել անհրաժեշտ ֆինանսական աջակցություն:

3.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրության փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

- 1) Ճշգրտել և լրացնել կրեդիտային համակարգին վերաբերող հասկացությունների ձևակերպումները ՀՀ ԲՀՄԿ օրենքում (*հոդված 3*)՝ ECTS-ի պաշտոնական տեր-

մինաբանության համապատասխան: Հարկ է նշել, որ եվրոպական վերջին սերնդի որոշ օրենքներում¹³ համապատասխան հասկացությունների ձևակերպումներն ուղղակիորեն չեն բերվում, այլ հղվում են համապատասխան փաստաթղթերին, որոնցից տերմինները սկիզբ են առնում:

- 2) Նույն օրենքի *հոդված 4-ում*, բացի կրթական ծրագրերի տևողությունից, սահմանել յուրաքանչյուր որակավորման շնորհման համար անհրաժեշտ ECTS կրեդիտային միավորների ընդհանուր թիվը: Միաժամանակ նշել, որ լրիվ բեռնվածությամբ կրթական ծրագրի 1 ուսումնական տարին համարժեք է 60 ECTS միավորների:
- 3) Օրենքում ամրագրել նաև հիմնական կրթական ծրագրերի մասնակի ուսումնական բեռնվածությամբ կազմակերպման պայմանները՝ վերացնելով կամ մեղմացնելով սահմանափակումը կրթական ծրագրի ուսուցման տևողության վրա և ապահովելով որակավորման շնորհումը ըստ սահմանված կրեդիտների քանակի: Անհրաժեշտ է սահմանել նաև մասնակի ուսումնական բեռնվածությամբ սովորող ուսանողի կարգավիճակը, իրավունքներն ու պարտականությունները:
- 4) Վերափոխել և զարգացնել կրեդիտային համակարգին առնչվող ենթա-օրենսդրական բազան, նպատակ ունենալով բարձրագույն կրթության մասնագիտական պետական կրթական չափորոշիչներում ուսումնական բեռնվածության տարեկան նորմերի համապատասխանեցումը եվրոպական ցուցանիշներին, կրեդիտների ժամային համարժեքների սահմանումը, կրեդիտային եղանակով ուսուցման կազմակերպման կանոնակարգումը, կրեդիտային համակարգում ընդգրկված և տարբերակված բեռնվածությամբ սովորող ուսանողների ուսման վարձի գանձման նորմատիվային հենքի ստեղծումը և այլն:

¹³ Law # 2002/3 On the Higher Education in Kosovo, 2003. 27p.

4. Աջակցություն ուսանողների և գիտամանկավարժական ու վարչական կազմի շարժունությանը

4.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

ա) Շարժունություն “Հայաստան-Եվրոպա” ուղղությամբ

- 1) Մշակել և իրականացնել ուսանողական շարժունության աջակցության Եվրոպա-կան ծրագրերում ՀՀ բուհերի ուսանողների ընդլայնված մասնակցությանը նպաստող միջոցառումներ՝ ուսանողների նախատեսված ժամկետում վերա-դարձի սահմանափակումների սահմանումով:
- 2) Ապահովել դիպլոմի համաեվրոպական հավելվածի հայկական նմուշի ստեղծումը և ներդրումը ՀՀ բուհերում;
- 3) Մշակել և ներդնել ECTS-ի բուհական տեղեկատվական փաթեթի (դաս-ընթացների տեղեկագրքի) և ուսանողների շարժունության ապահովման այլ գործիքամիջոցների (շարժունությանը մասնակցող ուսանողի դիմումի ձև, եռակողմ կրթական համաձայնագիր, ակադեմիական տեղեկագիր) հայալեզու տարբերակները;
- 4) Նշանակել ECTS/DS¹⁴-ի Հայաստանյան խորհրդատու(ներ), հիմնել բուհական տեղեկատվական կառույցներ՝ նպատակ ունենալով առավելագույնս ընդգրկել բուհերի ուսանողությանը և դասախոսներին եվրոպական (և ոչ միայն) շարժունության ծրագրերում, բարձրացնել տեղեկացվածությունը շարժունության առկա հնարավորությունների վերաբերյալ;
- 5) Արտասահմանում ուսումնառության որոշակի ժամանակահատվածի կամ պրակտիկայի անցկացումը դիտարկել կրթական ծրագրի անհրաժեշտ բաղադրամաս: Տեղաշարժվող ուսանողները պետք է երաշխավորված լինեն վերադարձից հետո դրսում հանձնած դասընթացների (ներառյալ նաև գնահատականների) իրենց բուհերում պաշտոնական ճանաչման համար¹⁵:
- 6) Ապահովել ուսանողական շարժունության ֆինանսավորման աղբյուրների բազմազանեցումը, մասնավորապես, պետական մակարդակով շարժունությունը խթանող

¹⁴ Diploma Supplement

¹⁵ Այս հարցում շատ է կարևորվում ECTS-ի կրթական համաձայնագրի և ակադեմիական տեղեկագրի դերը: Վերջինս ներկայացնում է ստանդարտ ձևաչափի փաստաթուղթ, որը պարունակում է տեղաշարժվող ուսանողի ուսումնառության բոլոր բաղկացուցիչները և դրանց արդյունքները:

հիմնադրամի կամ դրամաշնորհային ծրագրի ստեղծումը, որը կրթաթոշակներ կտրամադրի առավել շնորհաշատ ուսանողներին և ասպի-րանտներին մեկ և ավելի կիսամյակներ իրենց ուսուցումը եվրոպական առաջա-տար բուհերում անցկացնելու համար՝ նախապատվությունը տալով համատեղ ծրագրերի մասնակիցներին:

- 7) Ուժեղացնել օտար լեզուների ուսուցումը ՀՀ բուհերում և դրանց արդյունքների գնահատումը միջազգայնորեն ընդունված ստանդարտ թեստավորմամբ: Խրա-խուսել ուսումնական ծրագրի որոշ դասընթացների ուսուցման կազմակերպումը անգլերենով, հատկապես բարձրագույն կրթության երկրորդ և երրորդ աստիճան-ներում:

բ) Շարժունություն “Եվրոպա-Հայաստան” ուղղությամբ

- 8) Նախաձեռնել եվրոպական ուսանողների համար գրավիչ կրթական ծրագրերի ստեղծումը (հատկապես մագիստրոսական կրթական մակարդակում), առանձնապես այն ոլորտներում, որտեղ ՀՀ բուհերն ունեն որակի միջազգային չափա-նիշներին մերձեցող ցուցանիշներ և անհրաժեշտ ռեսուրսներ (հայագիտություն, մաթեմատիկա, ֆիզիկա և այլն);
- 9) Հատկացնել անհրաժեշտ տեղեկատվական աջակցություն ՀՀ բուհերում շարժու-նության ծրագրերով հետաքրքրված արտասահմանյան ուսանողներին, այդ թվում՝ անգլալեզու բուհական կայքերի ստեղծման, ECTS-ի տեղեկատվական փաթեթի (դասընթացների տեղեկագրքի) անգլերեն տեքստի տպագիր և էլեկտրոնային տարբերակների հրապարակման միջոցով;
- 10) Բարելավել արտասահմանյան ուսանողներին և հետազոտողներին կրթական և այլ ծառայությունների մատուցումը, մասնավորապես, հայոց լեզվի հատուկ դասընթաց-ների կազմակերպման, կրթական ծրագրերի և դասընթացների ընտրության վերաբերյալ խորհրդատվության կազմակերպման, կենցաղային պայմանների բարելավման և վարչական աջակցության միջոցով:

գ) “Ներքին” շարժունություն

- 11) Ջարգացնել ուսանողների ուսումնական շարժունությունը ՀՀ բուհերի միջև, իսկ դրանց արդյունքների փոխճանաչման հարցերը կարգավորել՝ օգտագործելով ECTS-ի շարժունության գործիքամիջոցները:

12) Ուսանողների միջբուհական շարժունությունը համարել ՀՀ բուհերի միջև համա-տեղ կրթական ծրագրերի պարտադիր բաղադրամաս:

4.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

- 1) ՀՀ ԲՀՄԿ մասին օրենքի *հոդված 17*-ում ներկայացնել «բուհի ուսանողների և ասպիրանտների՝ իրենց հայեցողությամբ այլ բուհ (ներառյալ օտարերկրյա պետությունների) տեղափոխման (այդ թվում, ECTS շրջանակներում)» սկզբունքները և սահմանափակումները և վերացնել այդ դրույթի առկա անհամապատասխանությունները «Ուսանողներին մեկ բուհից մեկ ուրիշը փոխադրելու վերաբերյալ կարգին» (հաստատված ՀՀ կառավարության 2005թ. հուլիսի 14-ի թիվ 1112-Ն որոշմամբ):
- 2) Նույն հոդվածում հստակեցնել ուսանողների՝ «ուսումնական ցանկացած այլ դասընթաց, որը դասավանդվում է տվյալ կամ ցանկացած այլ բուհում» յուրացման մեխանիզմը և ամրագրել այլ բուհում յուրացված դասընթացի արդյունքների (կրեդիտների) հաշվառման անհրաժեշտությունը իր բուհում:
- 3) Տեղափոխման վկայակոչված կարգում՝
 - կատարել լրացումներ ՀՀ բուհերի ուսանողների՝ օտարերկրյա բուհերում սահմանափակ ժամանակաշրջանով (կիսամյակ, ուստարի) ուսումնառության հնարավորության և դրանց արդյունքների (կուտակած կրեդիտների) պաշտոնական ճանաչման վերաբերյալ:
 - հիմնովին վերանայել Կարգի դրույթները ուսանողների բուհից-բուհ տեղափոխումների վերաբերյալ, համապատասխանեցնելով դրանք օրենքում հռչակված սկզբունքներին և Բոլոնիայի գործընթացի պահանջներին՝ ուսանողական միջազգային շարժունության դյուրացման և խթանման վերաբերյալ:

5. Որակի ապահովման ասպարեզում եվրոպական համագործակցության խրախուսում

5.1. Երաշխավորություններ՝ ուղղության ռազմավարության վերաբերյալ

- 1) Ապահովել որակի ապահովման նորաստեղծ ազգային համակարգի համապատասխանությունն ՈԱԵՑ-ի¹⁶ որոշակի պահանջներին՝
 - որակի ապահովման համար պատասխանատու կառույցների ինքնավարություն՝ որակի գնահատման ընթացակարգերի և մեթոդների ընտրության հարցում,
 - դրանց համարժեքություն գնահատվող բուհի պրոֆիլին և առաքելությանը (նպատակներին),
 - գնահատման ներքին և արտաքին ընթացակարգերի նպատակային օգտագործում,
 - հիմնական շահեկիցների ներգրավվածություն,
 - արդյունքների հրապարակում:
- 2) Համապատասխանաբար, համակարգը պետք է նախատեսի՝
 - բուհերի և մյուս շահեկիցների պատասխանատվության աստիճանի և պարտավորությունների սահմանում,
 - ծրագրերի և/կամ բուհի գնահատում, ներառյալ ներքին ինքնագնահատում, արտաքին փորձաքննություն, գնահատման գործընթացին շահեկիցների մասնակցություն և գնահատման արդյունքների հրապարակում,
 - որակի ապահովման հստակ ձևակերպված ընթացակարգերի և համարժեք չափանիշերի առկայություն,
 - միջազգային համագործակցություն և մասնակցություն որակի ապահովման միջազգային (եվրոպական) ցանցերին:
- 3) Որակի արտաքին գնահատման նպատակների հստակ սահմանում, որոնց թվում կարող են լինել՝ որակի համար բուհերի հաշվետու լինելը, կրթության որակի բարձրացումը, թափանցիկության ապահովումը, գնահատման չափանիշների

¹⁶ ENQA – European Association (Network) of Quality Assurance in Higher Education

ազգային և միջազգային համադրելիության հասնելը, բուհերի համեմատական (վարկանիշային) դասակարգումը և այլն:

- 4) Որակի ապահովման ինստիտուցիոնալ (ներբուհական) համակարգերը պետք է համապատասխանեն բուհերում որակի ներքին ապահովման *Եվրոպական ստանդարտների և երաշխավորությունների*¹⁷ պահանջներին (մաս I):
- 5) Արտաքին գնահատման ընթացակարգերը պետք է լինեն համահունչ բարձրագույն կրթության որակի արտաքին ապահովման *Եվրոպական ստանդարտների և երաշխավորությունների*¹⁸ պահանջներին (մաս II):
- 6) Որակի ապահովման ազգային գործակալությունը պետք է բավարարի որակի արտաքին ապահովման գործակալությունների համար սահմանված *Եվրո-պական ստանդարտների և երաշխավորությունների*¹⁹ պահանջներին (մաս III):
- 7) Որակի գնահատման գործընթացներում համակարգը պետք է առաջնորդվի գոյություն ունեցող միջազգային ստանդարտներով և չափանիշներով, մասնավորապես՝ բակալավրի և մագիստրոսի որակավորման աստիճանների համար ԵԲԿՏ-ում մշակված միասնական ընդհանուր պահանջներով (*Դուբլինյան բնու-թագրիչներով*²⁰):
- 8) Որակի ապահովման ընդհանուր ռազմավարությունը պետք է ելնի այն սկզբունքից, որ որակի ներքին ապահովման գործընթացները ավելի շատ միտված են որակի բարելավմանը, իսկ արտաքին ընթացակարգերը՝ առավելապես դեպի վերահսկումը և համապատասխանության ստուգումը, միաժամանակ հարմարեցված լինելով այն նպատակներին և համատեքստին, որոնց շրջանակներում գործում են բուհերը:

5.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացում-ների վերաբերյալ

- 1) ՀՀ կրթության և ԲՀՄԿ մասին օրենքներում օգտագործվող հիմնական հասկացությունների ցանկը լրացնել *“որակի կառավարում”* և *“որակի մշակույթ”* հասկացություններով, սահմանելով դրանք ըստ Բոլոնիայի գործընթացի ընդունված տերմինաբանության²¹, միաժամանակ վերանայելով և համաձայնեցնելով նաև *“որակի*

¹⁷ Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. ENQA, Helsinki, 2005. 41p.

¹⁸ Նույնը

¹⁹ Նույնը

²⁰ Shared ‘Dublin’ descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group. 18 October 2004. 5p.

²¹ Bologna Glossary (<http://www.dfes.gov.uk/bologna/index.cfm?fuseaction=content.view&CategoryID=1>)

ապահովում”, “որակի գնահատում”, “ատեստավորում” և “պետական հավատարմագրում” օգտագործվող հասկացությունների ձևակերպումները²²:

- 2) Վերանայել և լրամշակել Կրթության մասին օրենքի 42, 43 և ԲՀՄԿ մասին օրենքի 22 հոդվածները, նախատեսելով՝
 - որակի ապահովման ազգային գործակալության ներմուծումը լիցենզավորման և հավատարմագրման գործող ծառայության փոխարեն,
 - նրա կարգավիճակի և իրավասության, որակի արտաքին գնահատման և ապահովման ազգային համակարգի կառուցվածքի և հիմնական սկզբունք-ների օրենսդրական ամրագրումը ENQA ստանդարտներին համապատասխան,
 - հավատարմագրմանը վերաբերող դրույթների վերանայումն ու ճշգրտումը:
- 3) Որակի ապահովման անկախ ազգային մարմնի ստեղծման կապակցությամբ վերանայել և ճշգրտել լիազորված մարմնի (ԿԳՆ) իրավասությունը որակի ապահովման և հավատարմագրման ասպարեզում (ԲՀՄԿ մասին օրենքի հոդված 21):
- 4) Օրենքում ամրագրել Հայաստանի պարտավորությունը՝ ի դեմս ստեղծվող որակի ապահովման ազգային գործակալության, մասնակցելու եվրոպական համագործակցությանը բարձրագույն կրթության որակի ապահովման ասպարեզում, մասնավորապես, ազգային գործակալության արտաքին փորձաքննությունն ու անդամակցումը ՈԱԵՑ-ին, դրա գրանցումը որակի ապահովման գործակալությունների համաեվրոպական գրանցամատյանում:

²² Մեր կարծիքով, անհաջող է “*quality assurance*” տերմինի հայերեն համարժեքը՝ *որակի ապահովում*, որը ռուսական “*Государственный стандарт*” տերմինի ուղղակի թարգմանությունն է: Կարծում ենք, որ “*որակի երաշխավորում*” կամ “*որակի հավաստում*” տարբերակներն ավելի համարժեք են արտացոլում անգլիական նախատիպի իմաստը: Ի դեպ, ռուսալեզու նորագույն աղբյուրներում, մասնավորապես, ENQA-ի *Ստանդարտների* ռուսական թարգմանությունում արդեն օգտագործվում է “*Государственный стандарт*” տերմինը:

6. Բարձրագույն կրթության եվրոպական չափայնության խթանում

6.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

Հայաստանի բարձրագույն կրթության եվրոպական չափայնության ռազմավարությունը չի կարող դիտարկվել առանձնացված, քանի որ այն բարձրագույն կրթության միջազգայնացման և եվրոպական ինտեգրացման ընդհանուր ռազմավարության անբաժանելի բաղկացուցիչն ու կարևորագույն ասպեկտն է: Եվրոպա-կան չափայնության ներդրման հիմնական մեխանիզմի՝ համատեղ ծրագրերի զարգացման ուղղությամբ ներկայացվում են հետևյալ երաշխավորությունները՝

- 1) Ջարգացնել ՀՀ բուհերի համագործակցությունը համատեղ (ինտեգրացված) ծրագրերի ստեղծման ուղղությամբ, տարածելով և զարգացնելով ԲՀԻՕՀ²³ հայաստանյան մասնաճյուղի հովանավորությամբ իրականացված պիլոտային նախագծերի առկա փորձը (տե՛ս Ջեկույցի²⁴ 7.3 կետը):
- 2) Ավելի արդյունավետ օգտագործել TACIS-TEMPUS ծրագրի հնարավորությունները ՀՀ բուհերի կրթական ծրագրերի “*եվրոպայնացման*” նպատակով, ապա-հովելով Հայաստանի մեկից ավելի բուհերի մասնակցությունը “*եվրոպական*” բովանդակությամբ ու կազմակերպական սկզբունքներով, ինչպես նաև ուսանող-ների պարտադիր շարժունությամբ բնութագրվող համատեղ ծրագրերի ստեղծ-մանը՝ համապատասխան բուհական կոնսորցիումների շրջանակներում:
- 3) Նպաստել ՀՀ բուհերի ներգրավմանը ԵԲԿՏ *եվրոպական մագիստրոսի* և *եվրոպական դոկտորի* ձևավորվող թեմատիկ ծրագրերում, և համապատասխան փորձի տարածմանը, բարձրացնել այս ծրագրերի վերաբերյալ բուհերի և ուսանողության իրազեկության մակարդակը:
- 4) ՀՀ բուհերում զարգացնել անգլալեզու ուսուցման կազմակերպման առկա փորձը, ստեղծելով անհրաժեշտ լեզվական հենք՝ ՀՀ բուհերի մասնակցությամբ համա-տեղ ծրագրերի կազմակերպման համար, միաժամանակ ուժեղացնել օտար լեզուների ուսուցումը ՀՀ բուհերում՝ հատկապես երկրորդ և երրորդ աստի-ճաններում:

²³ Բաց հասարակության ինստիտուտի Օժանդակության հիմնադրամ

²⁴ Յու.Լ. Սարգսյան, Ա.Ս. Բուդաղյան. Բոլոնիայի գործընթացով դեպի եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածք (ԵԲԿՏ): Բոլոնիայի գործընթացի առկա վիճակը, զարգացման միտումներն ու հիմնախնդիրները ԵԲԿՏ-ում և Հայաստանում: Երևան, Բարձրագույն Կրթության Ռազմավարական Հետազոտություն-ների ազգային կենտրոն, 2007. 214 էջ:

- 5) Ապահովել լրացուցիչ ֆինանսավորում համատեղ ծրագրերի ստեղծմանն ուղղված նախագծեր նախաձեռնող ՀՀ բուհերին, օգտվելով նաև համապատասխան միջազգային ֆինանսական աղբյուրներից:
- 6) Ստեղծել նպաստող իրավական հենք ՀՀ բուհերի մասնակցությամբ համատեղ ծրագրերի լիցենզավորման, իրականացման և հավատարմագրման համար, նախատեսելով նաև ՀՀ և արտասահմանյան բուհերի կողմից նման ծրագրերի համատեղ կամ կրկնակի աստիճանաշնորհման հնարավորությունը:

6.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

Ներկայացվում են հետևյալ առաջարկությունները օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ:

- 1) Կրթության և ԲՀՄԿ մասին օրենքներում (*հոդված 3*) անհրաժեշտ է ներմուծել և սահմանել “*համատեղ կրթական ծրագիր*”, “*համատեղ որակավորման աստիճան (համատեղ որակավորում)*” հասկացությունները:
- 2) ԲՀՄԿ մասին օրենքում սահմանել համատեղ աստիճանների շնորհման դեպքերը և հիմնական պահանջները (տե՛ս, օրինակ, Ավստրիայի բարձրագույն կրթության 2002թ. օրենքի հոդված 87-ը), կատարելով համապատասխան հղում Յունեսկոյի և Եվրախորհրդի հավելմանը²⁵ Լիսաբոնի Կոնվենցիային՝ համատեղ որակավորումների վերաբերյալ:
- 3) Ստեղծել համապատասխան կանոնակարգային բազա համատեղ ծրագրերի կազմակերպման, լիցենզավորման և հավատարմագրման վերաբերյալ: Սահմանել, մասնավորապես, ՀՀ բուհերի ուսանողների՝ այլ բուհերի ուսանողական համակազմում գրանցման, ուսումնառության արդյունքների ճանաչման, համա-տեղ աստիճանաշնորհման պայմաններն ու ընթացակարգերը:

7. Հարատև կրթություն

7.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

²⁵ The Committee of the Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region: „Recommendations on the Recognition of Joint Degrees“, adopted on 9 June 2004.

- 1) Առաջնորդվելով Բեռլինի և հաջորդող Կոմյունիկենների պահանջներով և հե-տևելով Բոլոնիայի անդամ եվրոպական երկրների օրինակին, ձևավորել հարա-տև կրթության միասնական ազգային ռազմավարություն՝ Բոլոնիայի սկզբունք-ների համապատասխան:
- 2) Ռազմավարությունը պետք է ընդգրկի հետևյալ տարրերը՝
 - Հարատև կրթության պահանջարկի գնահատում և տարբերակում՝ ըստ թիրա-խային խմբերի;
 - Համակարգի նպատակների, խնդիրների, կառուցվածքային բաղադրիչների սահմանում, համապատասխան տերմինաբանության ճշգրտում;
 - Հարատև կրթության տարբեր մակարդակներում/ձևերում բուհերի և այլ ուսումնական հաստատությունների առաքելության, իրավասության և մաս-նակցության ձևերի հստակեցում;
 - Հարատև ուսումնառության հնարավորությունների և ձևերի բազմազանեցում, մուտքի դյուրացում, առկա օրենսդրական և այլ արգելքների վերացում;
 - Փոխկապակցության և պարտնյորական կապերի հաստատում հարատև կրթության առաջարկի և պահանջարկի, ինչպես նաև տվյալ ասպարեզում ներգրավված բուհերի (ուսումնական ստորաբաժանումների), պետական մարմինների, գործատու ձեռնարկությունների, հասարակական կազմա-կերպությունների միջև;
 - Ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների, մասնավորապես, էլեկտրոնային ուսուցման վրա կառուցված հարատև կրթության ծրագրերի, ծառայությունների, մանկա-վարժական մեթոդների ու փորձի զարգացում և տարածում;
 - Հարատև ուսումնառության կուլտուրայի խթանում, տարբեր տարիքային և սոցիալական խմբերի մասնակցության ընդլայնում;
 - Առաջարկվող ծրագրերի որակի գնահատում, հավաստագրում (լիցենզավորում), առաջընթացի մոնիթորինգ;
 - Մասնակցություն հարատև կրթության ասպարեզում եվրոպական համագոր-ծակցությանը, հարատև կրթության եվրոպական տարածքի ձևավորմանը;
 - Համակարգի համարժեք ֆինանսավորում և ռեսուրսային ապահովում, պետության դերի և պետական հովանավորության ձևերի սահմանում;

- Հարատև ուսումնառության ծրագրերի ելքային արդյունքների և որակավորումների սահմանում՝ որակավորումներ ազգային հենքի շրջանակներում:
- 3) Վերանայել ՀՀ բուհերի առաքելությունը և զարգացման ռազմավարությունը, համարելով հարատև կրթության կազմակերպման գործառույթը նրանց գործունեության պարտադիր բաղադրամաս:
- 4) Առաջարկվող վերակազմակերպման գործընթացի շրջանակներում իրակա-նացնել հետևյալ փոփոխությունները և նախապատրաստական միջոցառումները՝
- վերանայել առաջարկվող կրթական ծրագրերի, դասընթացների և ծառայությունների առկա տեսականին՝ հարատև կրթության կարիքների և պահանջմունքների տեսանկյունից, ներմուծել կարճացված ծրագրեր, ստեղծել հիմնական ծրագրերի առանձին դասընթացներում արտաքին սովորողների գրանցման, ուսումնառության արդյունքների, կուտակված կրեդիտների ճանաչման և որակավորման պահանջների փուլային ապահովման ոչ ավանդական ձևեր,
 - ուսումնասիրել շարունակական կրթության առկա շուկան, որոշել առա-ջարկվող ծառայությունների պոտենցիալ թիրախային խմբերը, աշխատա-շուկայում պահանջարկված դասընթացները և մակարդակները, հարատև կրթության կարիքները տարածաշրջանային զարգացման համատեքստում, ստեղծել առաջարկվող ծառայությունների մարքեթինգի և գովազդի գործուն միջոցներ,
 - ապահովել դասախոսների և վարչակազմի կատարելագործման շարունա-կական գործընթաց, հարատև կրթության տարբեր ձևերի և տեխնոլոգիաների, այդ թվում՝ հեռուստուցման (on-line ուսուցման) զարգացման ուղղությամբ՝ անհրաժեշտ մեթոդական, կադրային, մեթոդական-տեխնիկական ռեսուրս-ների ձևավորումով,
 - ստեղծել հարատև կրթության դասընթացների և ծրագրերի որակի գնա-հատման և ապահովման հուսալի մեխանիզմներ և ընթացակարգեր,
 - ապահովել անհրաժեշտ պետական ֆինանսական աջակցություն՝ շարունա-կական կրթության ներբուհական համակարգի կազմակերպման համար,
 - զարգացնել միջբուհական համագործակցությունը շարունակական կրթության ասպարեզում, առանձին ուղղություններով ստեղծել միջբուհական կենտրոն-ներ և ցանցեր:

7.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերա-բերյալ

- 1) ՀՀ կրթության և ԲՀՄԿ մասին օրենքներում որպես կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունք՝ ամրագրել ողջ կյանքի ընթացքում ՀՀ քաղաքացու ուսումնառության իրավունքի ապահովումը ցանկացած տարիքում՝ մասնագիտական կրթության, որակավորման բարձրացման կամ վերապատրաստման հնարավորությունների ստեղծմամբ:
- 2) Կրթության մասին օրենքում (*հոդված 3*) հիմնական հասկացությունների շարքում ներմուծել “*հարատև կրթություն*” հասկացությունը (հնարավոր է նաև այլ անվանումով), սահմանելով այն Բոլոնիայի գործընթացի եվրոպական տերմինա-բանության համապատասխան²⁶:
- 3) Բարձրագույն կրթության որակավորումների ՀՀ հենքը ձևավորել՝ հաշվի առնելով նաև հարատև ուսումնառության հեռանկարը: Մասնավորապես, հնարավորություն ստեղծել ցանկացած մակարդակի որակավորման ձեռքբերման համար՝ ուսումնառության ոչ ավանդական ձևերի կիրառմամբ և առանց ուսում-նառության տևողության սահմանափակման:
- 4) Արագացնել էքստեռնատի (դրսեկության) ինստիտուտի ներմուծումը ՀՀ բարձրագույն կրթության համակարգում, ինչը կպահանջի որ ԿԳՆ-ն անհապաղ ստեղծի և կիրարկի օրենքով նախատեսված համապատասխան կանոնակարգը: Դիտարկել ուսուցման այս նոր ձևը որպես մասնագիտական և մասնավորապես, բարձրագույն կրթության ասպարեզում հարատև ուսումնառության գաղափարի լայնամաշտաբ ներդրման կարևորագույն լծակ:

²⁶ Նպատակահարմար է, որպեսզի սահմանունն արտացոլի, թե կրթական գործունեության որ ձևերին է վերաբերում այս հասկացությունը: Մասնավորապես, նկատի ունենք արդեն գործառնության մեջ գտնվող ձևերը (լրացուցիչ կրթություն, մասնագետների վերապատրաստում, որակավորման բարձրացում, երկրորդ մասնագիտության ձեռքբերում, դրսեկություն և այլն):

8. Բուհերը և ուսանողները որպես գլխավոր դերակատարներ և գործընկերներ Բոլոնիայի գործընթացում

8.1. Երաշխավորություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

- 1) Նպատակ ունենալով ապահովելու ՀՀ բուհերի, նրանց ուսանողության և դասախոսական կազմի լայն ներգրավումը և ակտիվ մասնակցությունը Բոլոնիայի գործընթացի հետագա զարգացմանը և նպաստելու գործընթացի հիմնական խնդիրների լիարժեք և ժամանակին (մինչև 2010-ը) իրականացմանը՝ վերանայել, լրացնել և էապես զարգացնել բարձրագույն կրթության բարեփոխումների առկա ռազմավարական փաստաթուղթը²⁷, հաշվի առնելով սույն փաստաթղթում (վերո-նշյալ Չեկոյցի համապատասխան բաժիններում) ներկայացված երաշխավորությունները:
- 2) Բոլոնիայի գործընթացի նորացված ռազմավարությունը պետք է ընդգրկի ստրատեգիական նպատակների և խնդիրների ձևակերպումը, դրանց իրա-գործման գործողությունների, ռեսուրսների, առաջընթացի գնահատման ցուցա-նիշների նկարագրությունը՝ Բոլոնիայի գործընթացի բոլոր 10 ուղղությունների համար:
- 3) Նորացված ռազմավարության հիման վրա ապահովել Բոլոնիայի ռեֆորմների հետագա ընթացքի պետական ֆինանսական աջակցությունը՝ հատուցելով բուհերում ռեֆորմների իրականացման համար անհրաժեշտ լրացուցիչ ծախսերը:
- 4) Չարգացնել և ուժեղացնել նաև Բոլոնիայի գործընթացի համակարգային կոորդինացման և կառավարման ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը, ստեղծելով՝
 - Բարձրագույն կրթության ազգային խորհուրդ՝ Բոլոնիայի անդամ մյուս երկրների օրինակով, որը, ի թիվս իր այլ գործառույթների, կկոորդինացնի նաև Բոլոնիայի գործընթացի հետագա զարգացումը բուհական համակարգում;
 - ՀՀ ուսանողական ազգային միություն²⁸, որը կկոորդինացնի ուսանողության մասնակցությունը և ակտիվ դերակատարությունը Բոլոնիայի ներբուհական ռեֆորմներում և, միաժամանակ, պաշտոնապես կներկայացնի Հայաստանը Եվրոպական ուսանողական կազմակերպություններում և միջազգային համագործակցության ծրագրերում:

²⁷ ՀՀ Բարձրագույն կրթության բարեփոխումների ռազմավարություն, ՀՀ ԿԳՆ, Երևան 2003, 51 էջ:

²⁸ Համապատասխան իրավասություն կարող է ստանալ նաև այսօր գործող հանրապետական ուսանողական կազմակերպություններից մեկը:

8.2. Առաջարկություններ՝ օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

Խնդրին առնչվող ՀՀ և եվրոպական օրենսդրության համադրական վերլուծությունից բխում են հետևյալ դիտողությունները և առաջարկությունները:

- 1) ԲՀՄԿ օրենքի *6-րդ հոդվածը* չի պարունակում դրույթներ ակադեմիական ազատությունների վերաբերյալ, չնայած հոդվածի վերնագիրը ենթադրում է դրանց ընդգրկումը: Թեև Կրթության մասին օրենքի *28-րդ հոդվածում* բերված են ակադեմիական ազատությունների որոշ սկզբունքներ, բայց դրանք թերի են և լրացման ու նորացման կարիք ունեն:
- 2) Հիմնովին վերանայել և լրամշակել ԲՀՄԿ մասին Օրենքի *6-րդ հոդվածը*, սահմանելով բուհական ինքնավարության հիմնական տարրերի՝ ինքնակառավարման և ակադեմիական ազատությունների հիմնական սկզբունքները՝ Բոլոնիայի գործընթացի պահանջներին և տերմինաբանությանը համապատասխան:
- 3) ԲՀՄԿ մասին օրենքի *հոդված 22-ում* ամրագրել ուսանողների մասնակցությունը որակի ներքին գնահատման գործընթացին, ինչը համապատասխանում է ՈԱԵՑ-ի (ENQA) պահանջներին (*ստանդարտ 1.1*):
- 4) Բուհական ինքնավարության ընդլայնման այլ ասպեկտների վերաբերյալ օրենսդրական փոփոխությունների առաջարկություններ բերվում են սույն փաստաթղթի (Ձեկույցի) համապատասխան բաժիններում:

9. Աջակցություն ԵԲԿՏ գրավչության բարձրացմանը

9.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

- 1) Հայաստանի բարձրագույն կրթության եվրոպական ինտեգրացման (Բոլոնիայի գործընթացի) նորացվող ռազմավարության շրջանակներում զարգացնել համա-կարգի արտաքին չափայնության ազգային ռազմավարություն, որի հիմնական նպատակները պետք է լինեն՝
 - Բարձրացնել Հայաստանի բարձրագույն կրթության արտաքին գրավչությունն ու մրցունակությունը ԵԲԿՏ-ում և նրա սահմաններից դուրս;
 - Որպես Բոլոնիայի անդամ երկիր՝ նպաստել ԵԲԿՏ և եվրոպական բարձրագույն կրթության արտաքին գրավչության և մրցունակության բարձրացմանը Բոլոնիայի ոչ անդամ երկրներում:
- 2) Արտաքին չափայնության ազգային ռազմավարության հիմնական խնդիրներ կարելի է համարել՝
 - Ստեղծել միասնական տեղեկատվական հակակարգ (պորտալ, կայք)՝ Հայաստանի բարձրագույն կրթության արտաքին առաջարկի, ուսուցման գիտամանկավարժական ներուժի և այլ ռեսուրսների, համեմատական առավելությունների, ընդունելության և ուսուցման ֆինանսական/սոցիալական պայմանների նկարագրությամբ: Այն կծառայի որպես ուղեցույց այլ երկրների ուսանողների և դասախոսների համար, միաժամանակ հանդիսանալով տեղեկատվական գովազդային գործիք՝ Հայաստանի բարձրագույն կրթության իմիջի և գրավչության բարձրացման համար:
 - Բարելավել Հայաստանի բարձրագույն կրթության մատչելիությունը արտասահմանյան ուսանողների և դասախոսների համար՝ ընդլայնելով օտար լեզուներով, մասնավորապես անգլերենով ուսուցման առաջարկը (ծրագրերի, մասնագիտությունների սպեկտրը), դյուրացնելով ընդունելության գործ-ընթացը, վիզաների և աշխատելու թույլատրության ձևակերպումը և ստեղծելով նախորդող ուսումնառության արդյունքների (կրեդիտների) փոխանցման և որակավորումների ճանաչման նպաստավոր պայմաններ:

- Ստեղծել ՀՀ բուհերի դասախոսների օտար լեզուներով վերապատրաստման նպատակային ծրագիր և միջբուհական մասնագիտացված կենտրոն (կենտրոններ): Ծրագիրը պետք է ուղղորդի դասախոսների հավաքագրումը՝ արտասահմանցի դիմորդների կողմից առավել պահանջարկված մասնագիտական ուղղություններով, նրանց լեզվական վերապատրաստումը և ամփոփիչ ատեստավորումը՝ արտոնելով համապատասխան դասընթացների օտար լեզուներով դասավանդումը:
- Մշակել և իրականացնել Հայաստանի բարձրագույն կրթության բոլոր 3 աստիճանների ծրագրերի և մասնագիտությունների հասցեագրված մարքեթինգ՝ արտասահմանյան ուսանողների հիմնական դոնոր երկրներում, առա-վելագույնս օգտագործելով նաև այդ երկրներում ՀՀ դեսպանությունների հնարավորությունները:
- Ձգտել միջպետական համաձայնագրերի շրջանակներում ՀՀ բուհերում արտասահմանյան քաղաքացիների ուսուցման ծավալների մեծացմանը՝ ինչպես քվոտաների փոխանակման, այնպես էլ վճարովի ուսուցման հիմունքներով:
- Բարելավել Հայաստանում արտասահմանյան ուսանողների ուսումնառության սոցիալական պայմանները, նախատեսելով, մասնավորապես, ժամանակակից տեխնիկական պայմաններին համապատասխանող միջբուհական հանրակացարանների կառուցումը:
- Նպաստել ԵԲԿՏ, իսկ ավելի լայն իմաստով եվրոպական բարձրագույն կրթության գրավչության բարձրացմանը Հայաստանում, բարելավելով տեղեկատվության տարածումը, կրթական տեխնոլոգիաների և առաջավոր փորձի փոխանցումը՝ երկկողմանի շարժունության, համատեղ կրթական ծրագրերի և եվրոպական բուհերի հետ գիտակրթական համագործակցության այլ ձևերի խթանման միջոցով:
- Ստեղծել անհրաժեշտ ֆինանսական նախադրյալներ ՀՀ բարձրագույն կրթության համակարգի արտաքին գրավչության և մրցունակության բարձրացման ծրագրվող միջոցառումների իրականացման համար (շարժունության աջակցության պետական կրթաթոշակներ, միջբուհական հիմնադրամ, ուսումնական/սոցիալական ինֆրակառուցվածքի բարելավում և այլն), համատեղելով ներքին պետական/հասարակական ներդրումները արտաքին դրամաշնորհային և վարկային աջակցության հետ (Համաշխարհային բանկ, *TACIS-TEMPUS*, *Erasmus-Mundus* և այլն):

- 3) Արտաքին չափայնության ռազմավարությունը կառուցել այն հիմնարար սկզբունքների հենքի վրա, որոնք արդեն իրականացվել կամ իրականացվում են Բոլոնիայի գործընթացի շրջանակներում: Սա, մասնավորապես, վերաբերում է եվրոպական համագործակցությանը որակի ասպարեզում, փոխճանաչման հարցերին, ECTS-ի ներդրմանը, եվրոպական չափայնությանը և համատեղ ծրագրերին:
- 4) Զուգակցել մրցակցությունը ՀՀ բուհերի միջև արտասահմանյան ուսանողների և ֆոնդերի համար միջբուհական համագործակցության հետ և այսպիսով նպաստել նաև ողջ համակարգի արտաքին գրավչության և միջազգային իմիջի բարձրացմանը:
- 5) Առանձնացնել միջազգային գործունեության և, մասնավորապես, Բոլոնիայի գործընթացի ասպարեզում արդյունավետ փորձ և նվաճումներ ունեցող առաջատար բուհ՝ ՀՀ բուհերի արտաքին մրցունակության և գրավչության բարձրացման ուղղությամբ գործողությունների համակարգման համար:
- 6) Ռազմավարությունը պետք է լինի իրատեսական, արդյունքներով չափելի և ռեսուրսներով ապահովված, նկատի ունենալով նաև իրականացման շատ սեղմ ժամկետները՝ մինչև 2010թ.:

9.2. Երաշխավորություններ՝ օրենսդրության փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

- 1) Վերաձևակերպել ԲՀՄԿ մասին օրենքի *հոդված 5-ի 3) և 4)* դրույթները հետևյալ կերպ՝
 - «3) Հայաստանի բարձրագույն կրթության համակարգի միջազգայնացմանը և, մասնավորապես, Եվրոպական Բարձրագույն կրթական տարածքին ինտե-գրմանը նպաստելը,*
 - 4) Աջակցությունը Հայաստանի բարձրագույն կրթության գրավչության և մրցունակության բարձրացմանը միջազգային ասպարեզում:»:*
- 2) Սահմանել ՀՀ բուհերում արտասահմանյան քաղաքացիների համար օտար լեզուներով դասավանդվող կրթական ծրագրերի և մասնագիտությունների լիցենզավորման հատուկ կարգ, ձևակերպելով անհրաժեշտ պահանջներ դասա-խոսների լեզվական պատրաստականության ատեստավորման, համապա-տասխան լեզուներով ուսումնական գրականությամբ և ծրագրային մեթոդական նյութերով ապահովվածության վերաբերյալ:

3) Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել նաև համապատասխան օրենսդրական ակտերում՝ ուսումնառության նպատակով Հայաստան ժամանող արտասահմանյան քաղաքացիների վիզաների ձևակերպման, ուսուցման հետ համատեղված աշխատանքի թույլատրության, այլ երկրներում սահմանված պե-տական կրթաթոշակների և ուսումնական նպաստների Հայաստան տեղա-փոխման ուղղությամբ:

10. Դոկտորական ծրագիրը Եվրոպական բարձրագույն կրթական տարածքի և Եվրոպական հետազոտական տարածքի համահյուսման համատեքստում

10.1. Առաջարկություններ՝ ուղղության հետագա զարգացման ռազմավարության վերաբերյալ

ա) Ասպիրանտուրայի վերակառուցումը ստրուկտուրացված գիտակրթական ծրագրի

Ծրագրի կառուցվածքը

- 1) Մշակել սկզբունքներ՝ ծրագրի բազային հետազոտական կառուցամասի (ատենանախոսական հետազոտության) և ներմուծվող կրթական կառուցամասի փոխկապակցվածության, դրանց ծավալների միջև համամասնության և ատեստավորման վերաբերյալ²⁹, ապահովելով 2 կառուցամասերի ինտեգրացումը՝ որակավորման միասնական բնութագրիչների հիման վրա:
- 2) Սկզբունքների մշակման ժամանակ հաշվի առնել, որ ատենախոսության պաշտպանությունը պետք է արժևորի նաև հետազոտական կրթության արդյունքը՝ ինքնուրույն և արդյունավետ հետազոտություններ կազմակերպելու ունակությունը, իսկ հետազոտողի կրթական ծրագիրը ինքնին ուսուցում է հետազոտությունների և հատկապես ատենախոսական հետազոտությունների արդյունավետ կազմակերպման համար:
- 3) Ստեղծել բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի (հետբուհական կրթության) շրջանակային պետական չափորոշիչ և դրա հիման վրա ձևակերպել չափորոշիչ պահանջներ ծրագրի կառուցվածքի և բովանդակության վերաբերյալ՝ ըստ մասնագիտական ասպարեզների՝ ՀՀ բարձրագույն կրթության որակավորումների հենքի շրջանակներում:

Ծրագրի կազմակերպումը

- 4) Առաջարկվում են ծրագրի կազմակերպման 2 այլընտրանքային մոդելներ՝
 - Կառույցը (ֆակուլտետ, դպրոց, բաժանմունք) ընդգրկում է միաժամանակ մագիստրոսի և հետազոտողի ծրագրերը (մագիստրատուրան և ասպիրանտուրան), ապահովելով հետազոտական կրթության 2 աստիճանների փոխ-կապակցությունը և ռեսուրսների համատեղ օգտագործումը;

²⁹ Օրինակ, ՀԴՀ-ում այսօր կիրառվող մոդելը նախատեսում է ծրագրի «երկշերտ» կառուցվածք և 2 առանձնացված ելք՝ կրթական ծրագրի ատեստավորում/հետազոտողի որակավորման շնորհում և ատենախոսության պաշտպանություն/գիտական աստիճանի շնորհում, ընդ որում, առաջինը անհրաժեշտ պայման է երկրորդի իրականացման համար:

- Կառույցն ընդգրկում է միայն հետազոտողի ծրագիրը (ասպիրանտուրան):

Բուհերը պետք է ընտրեն համապատասխան կազմակերպական կառուցվածք, ելնելով իրենց առանձնահատկություններից և ինստիտուցիոնալ ռազմավարությունից:

5) Ստեղծել նախադրյալներ և նպաստող պայմաններ հետազոտական կրթության միջբուհական կառույցների ձևավորման համար, որոնք կմիավորեն Հայաստանյան, չի բացառվում նաև համագործակցող արտասահմանյան բուհերի հետազոտական ռեսուրսները որոշակի գիտական ասպարեզում կամ միջ-մասնագիտական տիրույթում, հնարավորություն ստեղծելով բարձրակարգ համատեղ ծրագրերի ստեղծման և հետազոտական համագործակցության հա-մար:

Երրորդ աստիճանի ծրագրային բազմազանեցում և որակավորումների տարբերացում

6) Օգտագործելով հետազոտական կրթության (դոկտորական ծրագրերի) իրականացման ժամանակակից եվրոպական փորձը և հաշվի առնելով ՀՀ բուհերի մասնագիտական և ռեսուրսային առանձնահատկությունները, փորձարկել բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի նոր ծրագրային մոդելներ՝

- “Պրոֆեսիոնալ դոկտորատ”, որը ձևված է որոշակի մասնագիտության կարիք-ների համար,
- “Արտադրական դոկտորատ”, որն ուղղորդված է “բուհ-արտադրություն” հետազոտական համագործակցության կարիքներին,
- Համատեղ դոկտորական ծրագրեր կամ “Եվրոպական դոկտորատ”, որոնք զարգացնում են միջբուհական համագործակցությունը ԵԲԿՏ տարածքում:

7) Ծրագրային բազմազանեցումը համարելով երրորդ աստիճանի զարգացման առանցքային ուղղություն և հաշվի առնելով նաև գլոբալ եվրոպական աշխատաշուկայում ՀՀ երրորդ աստիճանի շրջանավարտների ծառայունակության գործոնը, ձևավորել միասնական մոտեցում այս աստիճանում որակավորումների ազգային հենքի վերաբերյալ: Խոսքը վերաբերում է այս աստիճանում շնորհվող որակավորումների (հետազոտողի, գիտության թեկնածուի) տարբե-րացմանը՝ եվրոպական փորձի օգտագործումով:

Ծրագրի կրթական բովանդակության վերակառուցումը

8) Բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանում փոխանցելի աշխատանքային ձևերի ձևավորումը և այդ հիմքի վրա գլոբալ հետազոտական աշխատա-շուկայում շրջանավարտների ծառայունակության/մրցունակության բարձրացումը համարել ՀՀ

ասպիրանտուրայի բարեփոխումների և եվրոպայնացման առաջ-նային ուղղություններ:

9) Երրորդ աստիճանի ծրագրային ռեֆորմի ընթացքում՝

- Կարևորել ինչպես անհրաժեշտ հետազոտական ձիրքերի ուսուցումը (հետազոտության մեթոդաբանություն և տեխնոլոգիաներ, հետազոտությունների կառավարում, վերլուծության և հիմնախնդիրների լուծման կարողություններ, գիտական գրագրություն, մտավոր սեփականության իրավունքի և գիտական էթիկայի իմացություն և այլն), այնպես էլ փոխանցելի անձնական/ մասնագիտական ձիրքերի և կարողությունների ձևավորումը (հաղորդակցական կարողություններ, թիմային աշխատանք, ռեսուրսների կառավարում, առաջնորդելու կարողություն, ծառայունակության և կարիերայի կառավարում):
- Սահմանել հստակ չափանիշներ “*ձիրքային*” կրթության պարտադիր և ընտրովի բաղադրիչների հարաբերակցության և դրանց բաղկացուցիչ դաս-ընթացների ընտրության համար:
- Հատուկ ուշադրության առարկա դարձնել “*ձիրքային*” կրթության բովանդակության ռացիոնալ բաշխումը հետազոտողի և մագիստրոսի ծրագրերի միջև³⁰:

Ծրագրի միջազգայնացումը

10) Համակողմանի զարգացնել ՀՀ բուհերի ասպիրանտների շարժունությունը՝ որպես հետազոտական կրթության ինտեգրալ բաղադրամաս և ծրագրի միջազգայնացման հիմնական լծակ: Միջազգային շարժունության զարգացման, հետևաբար նաև միջազգայնացման հիմնական ուղղություններն են եվրոպական համալ-սարանների հետ համատեղ դոկտորական ծրագրերի զարգացումը և ԵԲԿՏ դոկտորական թեմատիկ ծրագրերում հայ ասպիրանտների ընդլայնված մասնակցությունը, ինչը պետք է դառնա նաև ECTS համակարգի ներդրման առաջնային ասպարեզ:

բ) Ասպիրանտների թվաքանակի մեծացում, ասպիրանտուրայի պլանավորման և ընդունելության գործընթացների բարելավում՝ բարձրագույն կրթության, գիտության և իննովացիոն տնտեսության կադրային պահանջմունքներին համահունչ

³⁰ Այս հիմնահարցն ուղակիորեն առնչվում է ԲԿ որակավորումների ազգային հենքի ձևավորմանը, որը հիմք պետք է ծառայի բուհերի կողմից երրորդ աստիճանի բուհական ծրագրերի ձևավորման համար: Անհրաժեշտ է, որ փոխանցելի աշխատանքային ձիրքերի զարգացման պահանջը դառնա որակի գնահատման ներբուհական համակարգերի պարտադիր բաղկացուցիչը:

Բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի քանակական աճի պահանջը բխում է Եվրամիության տնտեսական զարգացման Լիսաբոնյան ստրատեգիայի³¹ պահանջներից, որոնք իրենց արտահայտությունն են գտել նաև Բերգենի Կոմյու-նիկեում. “... Մենք կարիք ունենք հասնելու դոկտորական թեկնածուների ընդհանուր թվաքանակի աճի, որոնք հետազոտական կարիերա կսկսեն ԵԲԿՏ շրջանակներում”: Լիսաբոնյան նպատակները համահունչ են նաև Հայաստանի տնտեսական զարգացման առկա ռազմավարությանը, որտեղ որպես գերակայություն է սահմանվել գիտահենք տնտեսության զարգացումը: Հրատապ կարիք է նաև բարձրագույն կրթության գիտամանկավարժական կազմի որակյալ համալրումն ու երիտասարդացումը: Այստեղից բխում են հետևյալ առաջարկությունները:

- 11) Աստիճանաբար մեծացնել բյուջետային ներդրումները բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանում և մինչև 2010թ. առնվազն կրկնապատկել անվճար հիմունքներով (ուսումնական նպաստներով) սովորող ասպիրանտների թվա-քանակը՝ առաջնորդվելով բյուջետային հատկացումների ըստ տնտեսական և գիտատեխնոլոգիական զարգացման գերակայությունների տարբերակման սկզբունքով:
- 12) Վերանայել և բարելավել ասպիրանտուրայի ընդունելության պլանավորման առկա ձևը: Երրորդ աստիճանի ծրագրերի իրականացման իրավունքի հատկա-ցումը և ըստ բուհերի և մասնագիտությունների ընդունելության տեղերի պլանա-վորումը իրականացնել հետազոտողի և նախորդող մագիստրոսի ծրագրի որակի գնահատման արդյունքների հիման վրա, հաշվի առնելով որակի գնահատման ՈԱԵՑ չափանիշները:
- 13) Անցնել ասպիրանտուրայի՝ անվճար հիմունքներով ընդունելության պլանա-վորմանը նպատակային ուսուցման սկզբունքով, ուղենիշ ունենալով պետական բուհերի և գիտական կազմակերպությունների գիտամանկավարժական ներուժի առաջնահերթ համալրումն ու երիտասարդացումը:
- 14) Անվճար ուսուցման ընդունելությունը օգտագործել շնորհաշատ երիտասարդ հետազոտողներին գիտության և տեխնոլոգիաների, ինչպես նաև բարձրագույն կրթության առաջնային ասպարեզներ ուղղելու նպատակով, ինչը ենթադրում է որոշակի պետական գերակայությունների սահմանում՝ անվճար ուսուցման ընդունելության պլանավորման համար:

³¹ http://www.etuc.org/a/652?var_recherche=+%22Lisbon+Strategy%22

- 15) Անհապաղ մշակել և հաստատել ասպիրանտուրայի լիցենզավորման և հավատարմագրման կարգ, հաշվի առնելով որակի գնահատման ՈԱԵՑ չափանիշները:
- 16) Ստեղծել նպաստավոր պայմաններ ասպիրանտուրայի՝ վճարովի հիմունքներով և ուսուցման հեռակա ձևով ընդունելության ընդլայնման համար, օգտագործելով ասպիրանտներին հետազոտական նախագծերում ներգրավման, ինչպես նաև կրթական վարկերի և դրամաշնորհների հնարավորությունները:

10.2. Երաշխավորություններ՝ գործող օրենքներում փոփոխությունների և լրացումների վերաբերյալ

- 1) Ապահովել բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանի ՀՀ որակավորումների համադրելիությունը ԵԲԿՏ դոկտորի որակավորմանը՝ որակավորումների եվրո-պակաան հենքի պահանջներին համապատասխան: Ներկայացվում է հարցի կարգավորման 3 այլընտրանքային տարբերակ:
 - Հետազոտողի որակավորման աստիճանը և թեկնածուի գիտական աստիճանը փոխարինվում են դոկտորի միասնական ակադեմիական աստիճանով, որը շնորհվում է երրորդ աստիճանի կրթական ծրագրի ատեստավորման և ատենախոսության պաշտպանության արդյունքներով: Ռեֆորմի այս ուղին են ընտրել Մերձբալթյան հանրապետությունները, Վրաստանը և այլ երկրներ: Հնարավոր է նաև այս տարբերակի այլ տարատեսակը, երբ երրորդ աստիճանը ավարտվում է թեկնածուի աստիճանի շնորհմամբ, որը համարժեք է համարվում ԵԲԿՏ դոկտորի որակավորմանը: Այս դեպքում պահպանվում է գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանը, որը չի ընդգրկվում ՀՀ բարձրագույն կրթության որակավորումների ազգային հենքում:
 - ԲՀՄԿ օրենքով սահմանվում է թեկնածուի գիտական աստիճանի համարժեքությունը եվրոպական դոկտորի որակավորմանը՝ բարձրագույն կրթության որակավորումների ԵԲԿՏ հենքին համապատասխան: Երրորդ աստիճանի համար միաժամանակ պահպանվում են հետազոտողի որակավորումը և գիտությունների թեկնածուի աստիճանը և իրականացվում է ծրագրի ատեստավորման երկփուլ գործընթաց, ընդ որում, հետազոտողի որակավորման առկայությունը համարվում է անհրաժեշտ պայման թեկնածուի աստիճանի շնորհման համար: Գիտական 2 աստիճանների համակարգը մնում է անփոփոխ:

- Երրորդ աստիճանի համար պահպանվում է միայն թեկնածուի աստիճանը՝ որպես որակավորումների ազգային հենքի վերին մակարդակ, իսկ հետազոտողի որակավորումը փոխարինվում է համապատասխան սերտիֆիկատով (հավաստագրով), պահպանելով ատեստավորման երկփուլ գործընթացը: Դարձյալ պահպանվում են գիտական 2 աստիճանները:

Տարբերակներից յուրաքանչյուրի իրականացումը կպահանջի համապատասխան փոփոխություններ ՀՀ Կրթության, ԲՀՄԿ և Գիտության ու գիտատեխնիկական գործունեության մասին օրենքներում: Կարծում ենք, որ համապատասխան տար-բերակի ընտրությունը պետք է կատարվի բարձրագույն կրթության որակավորումների ազգային հենքի նախագծի մշակման ընթացքում, երբ կճշգրտվեն բոլոր երեք աստիճանների որակավորումների կազմը, անվանումները, և կսահմանվի դրանց համապատասխանությունը ԵԲԿՏ համապատասխան որակավորումներին:

2) ԲՀՄԿ մասին օրենքում ամրագրել բարձրագույն կրթության երրորդ աստիճանին համապատասխանող որակավորմանը (որակավորումներին) ներկայացվող հիմնական պահանջները՝

- Ծրագրի տևողությունը և ծավալը ECTS միավորներով՝ 3 տարի, 240 ECTS միավոր;
- Պարտադիր հետազոտական կառուցամաս, որն ատեստավորվում է ատենախոսության պաշտպանությամբ;
- Պարտադիր կրթական կառուցամաս առնվազն 2 տարի տևողությամբ՝ համարժեք 120 ECTS միավորների;
- Ելքային արդյունքների նկարագրություն, որակավորման բնութագրիչների առ-կայություն;
- Ծրագրի/որակավորման բնույթը՝ ակադեմիական/մասնագիտական;
- Ծրագրի ատեստավորման և աստիճանաշնորհման սկզբունքները:

3) Օրենքի առաջարկվող փոփոխություններին համապատասխան՝ կատարել երրորդ աստիճանին բնորոշ տերմինների և հասկացությունների ճշգրտում և լրացում: Մասնավորապես, վերանայել և ճշգրտել *“հետքուհական կրթություն”*, *“հետազոտող”*, *“հետազոտողի ծրագիր”*, *“գիտությունների թեկնածու և դոկտոր”* հասկացությունները և դրանց սահմանումները: